مامناوەندێتی لە ئیسلامدا

✍ : زانای پایەبەرزو فەرمووده ناس

شيخ ربيع بن هادي المدخلي

وەرگێڕان وکورت کردنەوەی: م. عبدالغفور عبدالله

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

خوێنەری بەڕێز: ئەم بابەتەی بەردەستت بریتییە لەوەرگێڕان وکورت کردنەوەی کۆڕێکی زانای پایەبەرزو فەرموودەناس شێخ ربیع بن هادی المدخلی (خوا بیپارێزێت) کەباس لەمام ناوەندێتی ئایینی پیرۆزی ئسلام دەکات ولەبەر گرنگی بابەتەکە بەباشم زانی وەری بگێڕمە سەر زمانی شیرینی کوردی بۆ ئەوەی سودو کەڵك و زانیارییەکانی زیاترو فراوانتر بێت بە پشتیوانی خوای گەورە.

لەتایبەتمەندییەکانی ئیسلام

یەکێك لەتایبەتمەندییەکانی ئیسلام کە لەژمارە نایەن و ناژمێردرێن بریتییە لە(مام ناوەندێتی) لەهەموو کاروبارێکدا، وەتایبەتمەندییەکانی تریش وەك سۆزو بەزەیی و کاربەجێیی و دانایی و ئارام گرتنو گشت ڕەوشتە جوانەکانی تر کە لە هەموو پەیامەکانی تریشدا هەن کە پێغەمبەریش ﷺ نێردراوە بۆ تەواوکردنیان وەك دەفەرمێت:

(إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق)[1] .

واتە: نێردراوم بۆ تەواو کردنی ڕەوشتە بەرزو جوانەکان.

لە ئیسلامدا مام ناوەندێتی هەیە لەبیروباوەڕو مەنهەج و شەریعەت و حوکمەکانیدا، وە مام ناوەندی لەنێوان دوو بەرەدایە، بەرەی زیادەڕەوی و تێپەڕاندن، وەبەرەی کورتڕەوی کەم تەرخەمی، وە هەر بابەتێکیش کە موسڵمان لێی ورد بێتەوە لە بیروباوەڕو عیبادەت و حوکم و .... هتد، ئەوا بێگومان و بەدڵنیاییەوە مام ناوەندی تێدایە دوور لەهەموو زیادڕەوی و کورت ڕەوییەك، وە خوای گەورە دەربارەی پلەو پایەی ئەم ئوممەتە دەفەرمێت: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ [البقرة: ١٤٣] .

---

(١) (رواه البيهقي في السنن: ١٩١/١٠، والشهاب في المسند: ١٩٢/٢، وصححه الشيخ الألباني في: سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٤٥).

واتە: ئێوەمان کردووە بە ئوممەتێکی وەسەتو مامناوەند لەهەموو بوارو کاروبارێکدا، وەبۆ ئەوەی بەهۆی ئەم مام ناوەندییەوە ببن بە شاهید بەسەر خەڵکییەوە و پێغەمبەریش ﷺ شاهید بێت بەسەرتانەوە.

بەم شێوەیە خوای گەورە ئەم ئوممەتەی هەڵبژاردو شاهیدی بۆدان بەوەی کە مام ناوەندن.

وە پێغەمبەریش ﷺ ئوممەتەکەی پەروەردە دەکرد لەسەر ئەم مام ناوەندێتییەو دوری دەخستەوە لە هەموو توندوتیژی و زیادەڕەوی لە هەموو کاروبارێکدا بەتایبەت لە عیبادەت کردندا.

نمونەیەك لەمام ناوەندێتی

چەند کەسێك هاتن بۆ ماڵ خێزانەکانی پێغەمبەرﷺ وپرسیاریان کرد دەربارەی کارو کردەوە وعیبادەتی پێغەمبەرﷺ، ئەوانیش هەواڵیان پێدان بەوەی کە پێغەمبەر ﷺ شەونوێژ دەکات و دەشخەوێت، وەهەندێ ڕۆژ بەڕۆژو دەبێت و هەندێ ڕۆژ بەڕۆژو نابێت، وەهەروەها ژنیش دەهێنێت، (وەیەکێك لەو کەسانە ووتی: (من هەموو شەوێك شەونوێژ دەکەم و هەرگیز ناخەوم، یەکێکی تر ووتی: وەمن بەردەوام بەرۆژو دەبم و هەرگیز ڕۆژو ناشکێنم، وە سێیەمیان ووتی: وەمن هەرگیز ژن ناهێنم) ئینجا پێغەمبەرﷺ هات بۆلایانو، پێی وتن: (ئایا ئێوە ئاواتان ووتوە؟) وتیان بەڵێ. پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

(أما أنا فأقوم وأنام، وأصوم وأفطر، وأتزوج النساء، فمن رغب عن سنتي فليس مني)[٢].

واتە: بەڵام من شەو نوێژ دەکەم و دەشخەوم و هەندێ ڕۆژ بەرۆژ دەبم و هەندێ ڕۆژ بەرۆژو نابم، وەژنیش دەهێنم وەهەر کەسێك پشت لەسونەتەکەی من بکاتو لێی لابدات ئەوا لەمن نییە.

پێغەمبەر ﷺ توندوتیژی بە پێچەوانەی سوننەتی خۆی دانا، وەهەروەها نەبوونی مام ناوەندی بەپشت کردن بەسوننەتەکەی دانا، وە بەری بوونی خۆی دەربڕی دەربارەی ئەوانەی کەپشت لە سوننەتەکەی دەکەن، هاوەڵانی پێغەمبەریشﷺ، ئەوانەی کەفێری کردن و ئەم وانە گەورەیەی پێ بەخشین، سودیان لێ بینی، بەڵام ئەهلی بیدەع و بیدعەچییەکان وئەوانەی شوێن هەواو ئارەزوەکانیان کەوتوون هیچ سودێك لەم پەندو ئامۆژگاریانە وەرناگرن.

زیادەڕەوی لەناو ئوممەتاندا زۆرە

ئەگەر سەیری زیادەڕەوی بکەین لەناو ئوممەتاندا بۆمان دەردەکەوێت کەزۆر کۆنەو تارۆژی دوایی درێژ دەبێتەوە، وە یەکەم زیادەڕەویش لەقەومی (نوح) ﷺ سەری هەڵدا کەزیادەڕەویانکرد لە پیاوچاکانیاندا، وەشەیتانیش لەوەدا پێشەوایەتی کردن بەوەی کەپەیکەریان بۆ دروست بکەن، ئەوانیش دروستیان کرد، وە کاتێکیش ئەم نەوەیە مردن نەوەکانی دوای ئەوان هاتن و ئەم پەیکەرانەیان پەرست، پاشان (نوح) ﷺ هات وبانگی کردن بۆ ئەوەی بەتەنها خوا بپەرستن، وە تێکۆشاو هەوڵیدا بۆ ئەوەی وازبهێنن لەو زیادەڕەویەو پەرستنی ئەو پەیکەرانە کەبەرهەمی زیادەڕەوییە، وە نۆسەدو پەنجا ساڵ بانگەوازی کردن کەچی ئەوان پشتیان هەڵکردو خۆیان بەگەورە دەزانی وسەرپێچیان دەکرد.

---

(٢) (أخرجه البخاري: ٥٠٦٣، ومسلم: ١٤٠١، والنسائي: ٣٢١٧، وأحمد: ٦٤٤١).

وەهـەروەها یـەکێکی تـر لـە زیادەڕەویـەکانیان بریتـی بـوو لـە زیـادەڕەوی کـردن لـە بـاوو باپیرانیـان، خـوای گـەورە دەفەرمێت: ﴿مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ﴾[المؤمنون: ٢٤].

واتە: ئێمە لەباوو باپیرانمان گوێ بیستی شتی وانەبووین.

وەباو باپیرانیانو ئەوانەش کەلەدوای خۆیان جێیان هێشتون بەپیرۆزیان دادەناو زیادەڕەویان تیادا دەکرد.

وەهـەر بەوشـێوەیەش قـەومی هـودو صـالح وگـشت ئوممـەتانی تـر گومڕابـوون و لایـان دابـوو، وە خـوای گـەورەش پێغەمبەرانی بۆ نـاردن بـۆ دژایـەتی کردنـی لادان و زیادەڕەوییـەکانیان لەدروسـت کردنـی پەیکـەری پیاوچـاکان ولاسـایی کردنەوەی عادەتی خراپی باوو باپیرانیان.

خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ﴾ [الزخرف: ٢٢] .

واتـە: بـەڵکو ئێمـە بـاوکو باپیرانمـان لەسـەر شـێوازە پەرسـتنێك بینییـەوە، وە ئێمـەیش شـوێنی شـوێنەواری ئـەوان دەکەوین.

کەزیادەڕەوی و شانازیان دەکرد بـەو کـارە خراپانـەی کـەباوو باپیرانیـان لەسـەری بـوون دژایـەتی پێغەمبـەرانیان پـێ دەکـردن و دەیـان ووت: بـاوو باپیرانمـان لەسـەر ئـەوەبوون ئێمـەش لەسـەر ڕێ و شـوێنی ئـەوان دەڕۆیـن، خـوای گـەورە دەفەرمووێت:

﴿قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ [الزخرف: ٢٤].

واتە: پێغەمبەرەکەیشﷺ پـێی دەوتن: ئایا ئەوەی کە من لە لایەن خوای گەورەوە بە سروش بۆتـانم هێنـاوە باشـترو هیدایەت دەرتر نییە لەوەی کە بـاوکو باپیرانتـان لەسـەری بینیـوە؟! ئـەوانیش لەوەڵامـدا دەیـانووت: زۆری لەسـەر مـەڕۆ ئەوەی کە ئێوەی پی نێردراون ئێمە پـێی بێباوەڕو کافرینو نکوڵی دەکەین .

وەهەروەها دەفەرمووێت:

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَــدُونَ﴾[البقـرة: ١٧٠] .

واتە: وە ئەگەر لە لایەن پێغەمبەرەوە ﷺ پێیان بوترایە شوێنی ئەو سروشە بکەون کـە خـوای گـەورە بـۆی ناردونەتـە خوارەوە، ئـەوان دەیـان ووت: بـەڵکو شـوێنی ئـەوە دەکـەوین کـە بـاوکو باپیرانمـان لەسـەری بینیـوە، خـوای گـەورەیش دەفەرمێت: ئایا نازانن کە باوکو باپرانیان هیچ شتێکیان نەدەزانیو لەسەر ڕێگای هیدایەتیش نەبوون.

ئەوان شانازیان دەکرد بە بیروباوەڕی خراپ و خوڕەوشتی سوك و ناشرین وئەو عادەتـە کۆنانـەی کـە لـەناو ئوممەتانـدا بلاوبوون و دژایەتی پێغەمبەرانیان پێ دەکرد (سەلامی خوایان لێ بێت)، هەر بۆیە خوای گەورە لەناوی بـردن بـەهۆی ئـەو زیادەڕەوییەی کە دەیانکرد لە پیاوچاکان وئەو عادەت وبیروباوەڕەی کە باوباپیرانیان لەسەری بوون .

وە خوای گەورە کردنی بەپەندو عیبرەت بۆ ئەوانەی کەپەندو عیبرەت وەردەگرن . بەڵام ئەوانەی زیادەڕەوی دەکەن لەهیچ کات و سەردەمێکدا پەند وەرناگرن لەگەڵ ئەوەی هەرشتێك ببیستن وببینن، تەنانەت ئەگەر ئەو سزاو تۆڵە سەندنە بەچاوی خۆشیان ببینن کە توشیان دەبێت، وەك ئەو لافاوەی کە قەومی (نوح)ی ﷺ پێ لەناوبرد، یان ئەو بایەی کەقەومی (هود)ی ﷺ پێ تێك شکاند، یان ئەو دەنگەی کەقەومی (صالح)ی ﷺ پێ لەناوبرد، وەهەموو ئەو سزایانەی کەخوای گەورە ئوممەتانی تری پێ لەناوبردون.

هاتنە ناوەوەی زیادەڕەوی بۆ ناو ئەم ئوممەتە.

زیادەڕەوی کردن هاتە ناو ئەم ئوممەتە لەگەڵ ئەوەشدا قورئانی پیرۆز زۆر وریایی و هۆشیاری دەدا دەربارەی زیادەڕەوی، وە پێغەمبەریش ﷺ لەسوننەتی صەحیحیدا بەهەمان شێوە هۆشیارییەکی زۆری داوە لەسەری، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ﴾ [النساء: ١٧١].

واتە: ئەی خاوەن پەرتوکە ئاسمانییەکان (جولەکەو گاور) زیادەڕەوی مەکەن لە دینەکەتانداو جگە لە حەقو ڕاستی بۆ خوای گەورە مەڵێن.

وە ئەمە دەربارەی ئەهلی کیتابە بەڵام موسڵمانانیش دەگرێتەوە، وە ئەگەر نەهی لەئەهلی کیتاب بکات دەربارەی زیادەڕەوی ئەوا ئەم ئوممەتە زۆر لەپێشترە کەنەهی لێ بکرێت، لەبەر ئەوەی زیادەڕەوی پێچەوانەی حەقە، وە مرۆڤی بڕوادارو مام ناوەند تەنها حەق دەڵێن و زیادەڕەوی و کورتڕەوی ناکات.

هۆشیاری دان دەربارەی زیادەڕەوی.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت:

(ایاکم والغو في الدين، فإنما أهلك من كان قبلكم الغلو في الدين)[٣].

واتە: وریابن و خۆتان بپارێزن لەزیادەڕەوی کردن، چونکە بەڕاستی خەڵکانی پێش ئێوە بەهۆی زیادەڕەوییەوە بە هیلاك چوون.

بۆیە پێغەمبەر ﷺ وریایی و هۆشیارییەکی زۆری داوە دەربارەی زیادەڕەوی، تەنانەت لەکاتی حەجی ماڵئاواییداو لەکاتی گەڕانەوەی لەعەرەفاتو موزدەلیفە داوای لە(فضل) کرد کە چەند وردە بەردێکی پێ بدات بۆ ئەوەی شەیتانی پێ ڕەجم بکات، ئەویش چەند وردە بەردێکی پێداو دانەیەکی بەرزکردەوەو فەرمووی:

(بمثل هذا فارموا وإياكم)[٤].

---

(٣) (أخرجه النسائى وابن ماجة وأحمد، وصححه الشيخ الألباني في: صحيح سنن النسائي: ٣٠٥٧، وصحيح سنن ابن ماجة: ٣٠٢٩، وسلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢١٤٤).

(٤) (سەیری تەخریجی پێشو بکە).

بۆیە دەبێت لەم وردە بەردانەشدا مام ناوەند بین و شوێن پێغەمبەرﷺ بکەوین و زیادەڕەوی تیادا نەکەین، چونکە کەم کردن تیایدا کەم ڕەوییە و زیادکردنیش زیادەڕەوییە.

دینی خوای گەورە حەق ومام ناوەندە

قورئانی پیرۆزو سوننەت و ژیانی پێغەمبەرﷺ بۆئەم ئوممەتەیان روون کردۆتەوە کەدەبێت مامناوەندبن و دووربن لەزیادڕەوی و کورتڕەوی، وەبەهەمان شێوە سیرەو ژیانی پێشینی چاك (سلف الصالح) هەمان ئامۆژگاری‌و داواکاریان هەیە لەم ئوممەتە، بەلاَم ئەم ئوممەتە پارچە پارچە بوون و بوون بەچەندین گروپ و پارچەی گومڕاو جیاوازەوە، کۆمەڵێکیان زیادەڕەویان کردو کۆمەڵێکیشیان کورتڕەوییان کرد. وەمەنهەجی سەلەف لەنێوان هەموو پارچەو گروپەکاندا هەڵگری مەنهەجی مام ناوەندێتییە کەهەر کەسێك بەوپەڕی تێگەیشتنەوە لێی تێگەیشتبێت، وەهەر کەسێك لەو مەنهەجە بگات لەقورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەرﷺ و سیرەو ژیانی پێشینە چاکەکان ئەوا دەزانێ وبۆی روون دەبێتەوە کەتەنها مەنهەجی سەلەف مەنهەج و دینی حەقە وتەنها ئەویش دینی مام ناوەندێتی‌یە و هەر ئەویش ڕێگای ڕاستە، وەپێشەواو ڕێ نیشاندەرە بۆ حەق و ڕاستی لەعەقیدەو بیروباوەڕو مەنهەج و پەروەردەو بانگەوازدا، لەکاتێکدا هەموو مەنهەج و ڕێبازەکانی تر لەنێوان زیادڕەوی و کورت ڕەوی دان. مەنهەجی سەلەف مام ناوەندە لەنێوان هەموو مەنهەجەکانی تردا وەك مام ناوەندی ئیسلام لەنێوان هەموو دین و ئایینی نەتەوەکان پێشودا.

زیادەڕەوی کردنی خەواریج

یەکێك لەو زیادەڕەویانەی کە موسڵمانان گیرۆدەی بوون، زیادەڕەوی کردنی خەواریجەکان بوو کە لەسەردەمی پێغەمبەرﷺ سەری هەڵدا لەلایەن (ذوالخويصرة)، ئەوەش کاتێك کە جەنگی (حنين) تەواو بوو پێغەمبەرﷺ غەنیمەتی دابەشکرد، بەشی زیاتری دا بەکۆمەڵێك خەڵك ئەویش بۆ بەرژەوەندییەکی گەورەتر، سەد وشتری دابەئەم‌و، سەدی تری دا بەئەو...و....وکەچی هێندەی ئەوانی نەدا بەهەندێکی تریان ئەوەش بۆ بەرژەوەندی ئیسلام بوو، چونکە کاتێك ئەوەندەی دەدا بەم کەسانە ئەوا زیاتر دڵیان بەئیسلام خۆش دەبوو دامەزراوتر دەبوون لەسەر ئیمان و ئیسلام، وە عەشیرەت و هۆزەکانیشیان شوێنیان دەکەوتن، پێغەمبەریشﷺ دووربین بووە و لە هەموو کەسیش دادپەروەرتر بووە.

دوای ئەم دابەشکردنە (ذوالخويصرة) ووتی: (والله ئەم دابەشکردنە ڕەزامەندی خوای لەسەر نییە، یان دادپەروەر نەبوو تیایدا) پێغەمبەریشﷺ توڕە بوو فەرمووی: (کێ دادپەروەرە کەمن دادپەروەر نەبم؟) پاشان فەرمووی: (لە وەچەکانی ئەمەدا قەومێك دەردەچن کە ئێوە نوێژو قورئان خوێندن و ڕۆژو گرتنی خۆتان لەبەرامبەر نوێژو قورئان خوێندن‌و ڕۆژو گرتنی ئەواندا زۆر بەکەم دەزانن، وە ئەوان لەدین دەردەچن هەروەك چۆن تیر لەنیشانەکەوە دەردەچێت)(٥). زیادەڕەویان لە دیندا کرد بۆ داواکردنی یەکسانی، وەکەوتنە ئەو هیلاك چوونەی کە توشی بوون و ئەم ئوممەتەیشیان توشی بەهیلاك

(٥) (البخاري: ٣٦١٠).

چوون کرد وە لە نەوەکانیان قەومێك دەرچوون کەوەك پێغەمبەرﷺ وەسفی کردن بەوەی کە کەم تەمەن و کەم بیروهۆشن، وە(علی) وهاوەڵانیان شەهید کردن (ڕەزای خوایان لیَ بێت).

وەنەوەی ئەمانەش ماون تاسەردەمی ئەمڕۆش زیادەڕەویان کردووە لەسیاسەت و حاکمیەت و پشت گویَ خستنی عەقیدە و مەنهەج و لایەنە گرنگەکانی تری ئەم دینە مام ناوەندە، بۆیە لەسەر گەنجانی ئەم ئوممەتە پێوستە کە ڕوو بکەنە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرﷺ کە باشترینی ئوممەتی پەروەردە کرد لەناو خەڵکیدا کە فەرمانیان بەچاکە دەکردو نەهیان لەخراپە دەکردو باوەڕیان بەخوای گەورە هێنابوو، وە خوای گەورەش کردنی بەچاکترین و بەختەوەرترین ئوممەت و ڕزگاری کردن لەگومڕایی و کوفر و شیرك و ڕزگاری کردن لەئاگر.

وەهەموو ئەمانەش لەبەر ئەوە بوو کە ئەوان ئوممەتێکی مام ناوەند بوون و باشترین ئوممەت بوون لەناو خەڵکیدا.

وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

==================================

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

2009 – 1430

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نویَ